

Un soldat alemany surt d'entre les runes, a Albocàsser. Fou el primer poble bombardejat i el que va rebre més projectils: 12, de 500 quilos.

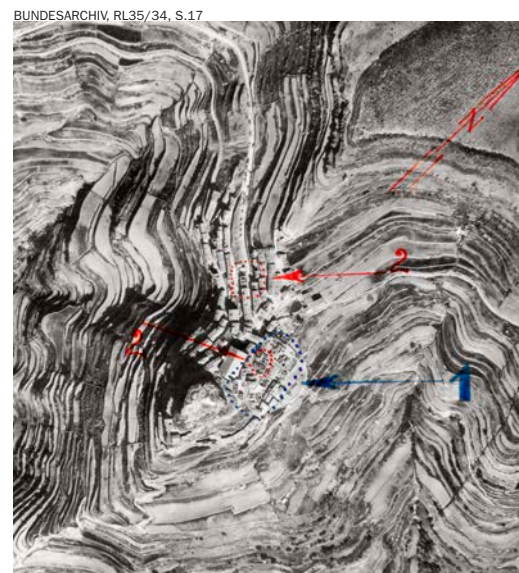
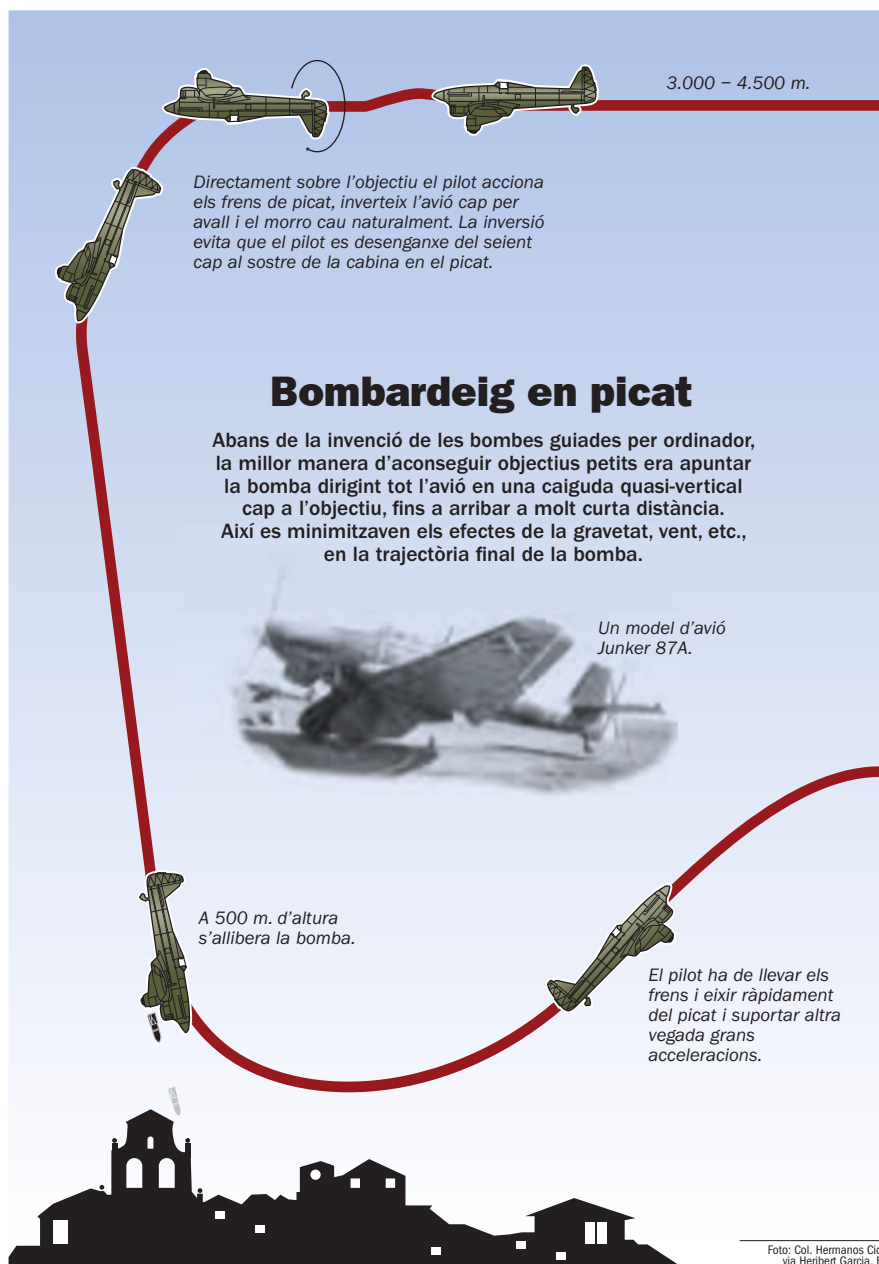
El Maestrat, laboratori de la legió Còndor

“Espanya va brindar-me una oportunitat per a posar a prova la meua força aèria... i també perquè els meus homes adquiriren experiència”. Qui així parlava, al març de 1946 davant el Tribunal de Crims de Guerra de Nuremberg, era Hermann Goering. Figura indispensable del III Reich, home de confiança d'Adolf Hitler, qui fóra responsable de la Luftwaffe –forces aèries alemanyes– no mentia: la contesa espanyola –hi han coincidit tots els historiadors amb posterioritat– va servir als alemanys de camp d'experimentació per a provar els seus avanços en matèria d'aeronàutica, conscients com eren, a la dècada dels 30, que l'hegemonia bèl·lica del futur es jugava al cel. Fou sobre territori peninsular que volaren, per primera volta, els bombarders italians S-81 o els alemanys Ju-52 i que caigueren els primers projectils de 500 quilos. Es cal-

No eren un enclavament estratègic, ni hi amagaven municions, ni s'hi refugiaven tropes republicanes. I tanmateix, els pobles de Benassal, Albocàsser, Ares i Vilar de Canes van ser brutalment bombardejats durant la guerra civil espanyola. Ara, una investigació ha tret a la llum que la legió Còndor alemanya va utilitzar l'Alt Maestrat com a camp de tir dels avions Junkers 87A. L'experiment aeri segà 38 vides i trasbalsà aquests pobles d'interior per sempre més.

cula que al setembre de 1938 s'havien llançat unes 24.000 bombes, que havien causat 7.000 morts i 11.000 ferits. Al País Valencià, Rafael Aracil i Joan Vi-

larroya, autors de l'obra de referència *El País Valencià sota les bombes (1936-1939)* han calculat en 2.000 el nombre de vides perdudes, la majoria dels quals

Dalt, fotografia aèria d'Ares feta per la legió Còndor. En blau estan marcats els impactes

d'un particular han projectat llum sobre els fets. Del tot plegat se'n parla en l'exposició "Experiments de la legió Còndor a l'Alt Maestrat", que s'inaugura aquest dijous a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània de València. El títol de la mostra és força explícit i se'n deriva una conclusió ben clara: Benassal, Albocàsser, Ares i Vilar de Canes foren la diana triada per a posar a prova l'efectivitat dels Junker 87A—més coneguts com Stuka—, el bombarder en caiguda més famós d'entre els que Hitler va usar en la segona guerra mundial. El Maestrat fou, en definitiva, el camp d'entrenament d'uns pilots que s'havien de preparar per al conflicte bèl·lic més sagnant que s'haguera vist mai.

Una casualitat que esclareix la història. "Els Junkers 87 van participar en moltes altres accions, però totes amb una clara motivació militar", explica Òscar Vives, la persona que ha exhumat aquesta història i que n'ha fet possible la divulgació. Vives és benassalenc, professor de físiques a la Universitat de València i protagonista d'una troballa on l'atzar i la cabuderia (com en dirien al seu poble) s'han aliat. Aficionat a la història, va trobar-se, ara fa cosa d'un any, una referència al seu poble en el llibre *La Guerra Civil Espanyola*, d'Antony Beevor. En un breu fragment de les conclusions, l'historiador britànic explicava que Benassal, junt amb Albocàsser, Ares i Vilar de Canes foren els pobles triats per "ava-

eren civils. Totes foren morts terriblement injustes, víctimes col·laterals d'un conflicte que no desitjaven: dones que travessaren un pont per anar a comprar; famílies que vivien en llocs estratègics; xiquets que dormien en una casa massa propera a una estació de trens...

Al nord del País Valencià, a la comarca de l'Alt Maestrat, els atacs des del cel hi van deixar molts cadàvers. També en aquest cas les morts foren injustes, però a més a més han estat durant molt de temps inexplicables. Ací, entre el 21 i el 31 de maig de 1938, quatre pobles —Benassal, Albocàsser, Ares i Vilar de Canes— van veure caure sobre

les seues teulades 32 bombes, a pesar que no es tractava de llocs amb valor estratègic. Es tractava, al capdavant, de pobles xicotets i de muntanya, dedicats a l'agricultura; on no hi havia amagades municions; ni milícies republicanes esperant l'arribada dels nacionals; ni infraestructures estratègiques com sí que n'hi havia en altres indrets més poblats. I tot i això, els avions de la legió Còndor sembraren també ací la tragèdia. Trenta-vuit persones —de les quals 15 eren dones i 13 menors d'edat— hi van morir. Setanta-quatre anys després d'uns bombardejos que van quedar silenciats per la por, la casualitat i la perseverança

del 24 de maig; en roig, els del dia 29. Al centre, moment del bombardeig. A la dret, Òscar Vives.

luar les pautes dels bombardejos” dels Stuka i “la destrucció que causaven”.

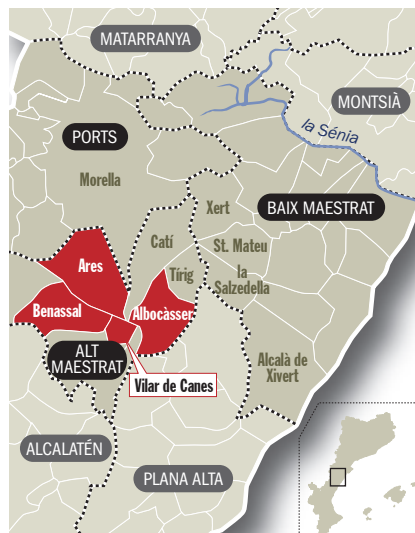
Aquella referència fou la que esperonà l'interès d'Òscar Vives. Ell sabia de feia temps que el seu poble havia estat brutalment bombardejat per la legió Còndor durant la contesa espanyola però fins aleshores ningú no n'havia sabut esclarir les causes. “Es deia que si a l'església hi havia un polvorí dels republicans; que si al balneari de la Font d'En Segures hi havia gent important amagada... però mai s'havia trobat una explicació convincent”, explica Òscar. I doncs aquest aficionat a la història començà a tirar del cabdell fins a arribar a l'Arxiu Militar de Friburg de Brisgòvia, on va tenir accés a documents fins aleshores inèdits. Així fou com es topà amb l'expedient RL35/34, que parla del seu poble, però també d'Albocàsser, Ares i Vilar de Canes. L'informe, de 67 pàgines, fou redactat l'any 1938 pel major Leopold Graff Fugger (descendent dels banquers de Carles V) i analitza al detall l'efectivitat dels bombardejos en picat dels Junker 87A i de les bombes de 500 quilos, una aviació i munició que aleshores era encara experimental.

L'estructura de l'informe és la mateixa per als quatre pobles. En primer lloc, es pren una imatge aèria (a 4.000 metres) del poble abans de l'atac. Després de cada bombardeig s'estudiava els efectes produïts amb noves fotografies aèries, que es complementen amb més fotos fetes a peu de terra, coincidint amb l'avanç de les tropes nacionals. Sobre

les instantànies, el mateix major Fugger es va encarregar de situar els punts on s'havia produït l'impacte. En total, l'expedient RL35/34 conté 66 fotografies, instantànies on, a vista d'ocell, s'intueix la destrucció i on, a peu de terra, es fa visible amb tota crueta l'esclat de la tragèdia bèl·lica. A Ares, hi van arrasar completament el carrer Nou; a Vilar de Canes l'església quedà assolada; a Albocàsser va fer saltar pels aires vuit cases del carreró de Sant Roc; a Benassal, el carrer Major, fins aleshores porticat i esplèndid, quedà destruït per sempre més. “Segur que a Castelló o a València ningú no va tindre notícia d'aquests bombardejos. Els nostres pobles foren utilitzats com a conillots d'Índies”, apunta Vives. Aquest professor de física recalca la

“singularitat de les proves”. “Molts altres pobles van ser bombardejats i en tots es van provar els avions. Ara bé, cap no compta amb un estudi tan complet com el referent a Albocàsser, Benassal, Ares i Vilar de Canes. Altres llocs foren durament bombardejats, però no n'hi ha fotos ni estudis. La carpeta de la batalla de l'Ebre, per exemple, es pràcticament de la mateixa mida que aquest informe.”

Un laboratori mortal. “La dècada dels 30 representà un nou impuls per a l'aviació. L'Alemanya nazi i la Unió Soviètica van iniciar una cursa per millorar i augmentar el seus avions —explica Joan Villarroya, professor d'història de la Universitat de Barcelona i autor d'*El País Valencià sota les bombes (1936-1939)*—. Però fou Alemanya qui més aprofità les experiències de la guerra civil espanyola per a millorar els seus avions i, el que és més important, les tàctiques de combat.” Les proves de la legió Còndor al Maestrat, doncs, s'inscriuen dins d'aquesta lògica d'assaig-error a què els alemanys sotmetien la seua maquinària bèl·lica. Albocàsser, Benassal, Ares i Vilar de Canes van patir la fatalitat de —sense voler-ho— situar-se a tir d'una aviació amb ànsia de perfeccionament. Alguns elements estratègics contribueixen a explicar per què aquests quatre pobles del Maestrat, encara en zona republicana, foren triats entre tants d'altres per a ser utilitzats de laboratori bèl·lic.

AUTOR: DESCONEGUT

El carrer Major d'Albocàsser poc després de ser bombardejat. Moriren sis persones.

I és que després de la batalla de Terol, de febrer de 1938, l'avanç de l'exèrcit franquista a la Mediterrània fou ràpid: començà el 7 de març i el 15 d'abril les tropes nacionals ja s'havien obert camí fins a la mar per Vinaròs. El corredor que s'havia obert, alhora, pressionava cap al sud: a començament de maig, el front anava de Morella a Catí, Xert, Tírig, Sant Mateu, Salzedella i Alcalà de Xivert. Així doncs, els primers pobles que hi havia al sud del front que separava els nacionals dels republicans eren Ares, Benassal, Vilar de Canes i Albocàsser.

Paral·lelament, l'avanç de les tropes de Franco fins a la Mediterrània va deixar sota el seu control el municipi

català de la Sénia, on hi havia un aeròdrom. El mateix 15 d'abril s'hi instal·laren quatre esquadrilles de caces i una de Junkers 87 que formaven part de la legió Còndor, la força d'intervenció aèria enviada des d'Alemanya per ajudar els rebels. Els primers Stuka havien arribat a la península al gener anterior.

Segons el registre, les 16 víctimes d'Ares moriren per "asfíxia per accident d'aviació"

Es tractava, aleshores, d'un model nou, que permetia afinar al màxim en el llançament dels projectils (per saber-ne més, vegeu el gràfic de la pàgina 38). Ja instal·lats a la Sénia, i amb el front parat quasi dos mesos, la legió Còndor va decidir provar els nous Stuka. "Els objectius els van triar tenint en compte dues coses: que es consumira el mínim combustible possible per a tirar bombes de 500 quilos i escollir un objectiu que no estiguera a l'abast dels antiaeris o els caces republicans", explica Òscar Vives.

Fou seguint aquesta premissa que Benassal, Albocàsser, Ares i Vilar de Canes es situaren en el punt de mira de la Còndor. El primer dels artefactes es va llançar contra Albocàsser el 21 i el 23 de maig i produïren sis morts. Després fou el torn d'Ares, els dies 24 i 29, on es va produir el major nombre de víctimes: 16 persones que, segons les partides de defunció, havien mort per "asfíxia per accident d'aviació". Benassal fou el tercer a ser tocat pels artefactes, els dies 25 i 28. Allí en van expirar 13. Vilar de Canes, que aleshores comptava 490 veïns, fou l'últim, els dies 26 i 31 de maig, en uns bombardejos que van causar la mort a tres veïns. "Ningú no s'esperava que poguera succeir un bombardeig", relata Vives. L'escampada de gent, tan bon punt van caure els primers projectils, fou gran. La majoria s'amagaren en la muntanya, amb l'esperança que la pava (com popularment eren coneguts els avions) no tornara. Al cap de dues setmanes del primer bombardeig a Albocàsser, el bàndol nacional havia pres el control de tots quatre pobles.

"Per a la majoria dels veïns allò fou cosa dels alemanys. No ho vinculaven a Franco", explica Pilar Vidal, membre de l'Associació de Recuperació de la Memòria Històrica de Benassal. Com sol passar als pobles de muntanya, els veïns no en van parlar gaire, els carrers i les cases es referen i els familiars dels morts van recordar-los en la intimitat de la seua llar convençuts que havien estat víctimes d'una fatalitat. Ningú no podia imaginar que foren només els màrtirs d'un experiment destinat a preparar la guerra més cruenta del segle XX a Europa.

Violeta Tena